

INNSPILL TIL NOU 2022: 9

En åpen og opplyst offentlig samtale— Ytringsfrihetskommisjonens utredning

ISAAC Norge arbeider for at alle personer som trenger å bruke alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) i kommunikasjonen med andre, skal bli likestilte i retten til et alternativt og supplerende språk og å bruke sine språkformer. Dette er nødvendig dersom ASK-brukerne skal bli inkludert og få et godt liv likeverdig med andre.

ASK består av ulike komponenter som må aksepteres samlet og hver for seg. ASK-språk, ASK-hjelpemiddel, ASK-tilrettelegging og ASK-strategi. På lik linje med at døve vil ha behov for tolketjeneste vil noen ASK-brukere ha behov for partnerstøtte/assistanse.

Ansvar for ytringsfrihetens infrastruktur

I Kapittel 3.4.5 skriver kommisjonen om Ansvaret for ytringsfrihetens infrastruktur. *«Sjette ledd i Grunnloven § 100 kalles som nevnt gjerne infrastrukturkravet eller -ansvaret. Dette ble tatt inn i Grunnloven etter forslag fra den forrige ytringsfrihetskommisjonen. Kravet skal synliggjøre statens ansvar for individers og gruppers faktiske ytringsmulighet. «*

Kommisjonen presiserer lenger nede kapittelet hva dette kan bety: *«For eksempel pålegger FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) en rekke tiltak statene må gjennomføre for å sikre ytrings- og informasjonsfriheten til personer med nedsatt funksjonsevne. Dette omfatter ikke bare et vern mot inngrep (negative forpliktelser), men også en rekke positive tiltak som statene bør iverksette, for eksempel å tilrettelegge for bruk av tegnspråk, tilgjengeliggjøre informasjon osv.»*

ISAAC Norge mener at kommisjonen her er meget begrenset i sitt eksempel og at både punktskrift og ASK burde vært tatt med i denne sammenheng. Mennesker som ikke kan snakke og bruker ASK er sammen med tegnspråklige og blinde særlig utsatt for diskriminering med hensyn til å motta tilrettelagt informasjon og til å fritt å kunne ytre seg.

Kap 5.7 Anbefalinger om videre forskning

Kommisjonen skriver at *«Det er behov for mer forskning som kartlegger erfaringer med bruk av ytringsfrihet i flere grupper, som den samiske befolkningen, nasjonale minoriteter, etniske, språklige og seksuelle minoriteter, samt mennesker med funksjonsnedsettelse. Kommisjonen er klar over at det er krevende å gjøre studier med et representativt utvalg, både metodisk og ressursmessig, når det gjelder mindre grupper i samfunnet. Det er likevel*

behov for et bedre kunnskapsgrunnlag for å forsøke å få et mer presist bilde av utfordringene.»

ISAAC Norge ønsker å presisere at personer som bruker ASK som sin kommunikasjons og språkform er en språklig minoritet og at det er store mangler i forskning generelt på målgruppen. Det er et stort behov for forskning som kartlegger erfaringer med bruk av ytringsfrihet og på hvilke måter og hva som skal til for at denne gruppen får mulighet til å ytre seg i ulike demokratiske sammenheng.

Kap. 6.5.2 Mennesker med nedsatt funksjonsevne

Kommisjonen påpeker at Mennesker med funksjonsnedsettelse er samlet sett Norges største minoritet. 18 prosent av befolkningen, 636 000 mennesker, ble regnet inn i denne samlegruppen i 2020. Likevel har deres vilkår i liten grad vært belyst eller framhevet i tidligere utredninger av ytringsfrihetens kår i Norge.

På tross av at kommisjonen viser til dette, har de valgt å ikke innhente mer informasjon fra aktuelle grupper. ISAAC Norge mener kommisjonen ville kunne få verdifulle innspill gjennom å innhente ASK-brukeres erfaringer.

Meld. St. 8 (2022-2023) Menneskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrte og sett.

ISAAC Norge vil også vise til Meld. St. 8 (2022-2023) Menneskerettar for personar med utviklingshemming – *Det handlar om å bli høyrte og sett* i denne sammenhengen.

1.4. Formålet med meldinga er:

«..... Denne stortingsmeldinga skal brukast som plattform for ein framtidig politikk der vi ønskjer at tiltak og tenester for personar med funksjonsnedsettingar skal være best mogleg koordinert og samordna.....Personar skal oppleve at dei har dei same rettane og moglegheitene som alle andre i Noreg. Regjeringa vil at personar med utviklingshemming skal kunne bestemme over sitt eige liv og at dette skal reflekteras tydeleg i lovgjevinga.» Det er vidare et mål at meldinga skal bidra til auka merksemd om rettssituasjonen til menneske med utviklingshemming, og at kunnskapen om menneskerettsutfordringar skal auke.

2.6.3. Deltaking og inkludering

Ytringsfrihet.

«Ei brei tilknytning og deltaking i det offentlige ordskifte er eit samfunnsgode. For å realisere dette samfunnsgode må ytringsfriheten vere reel for alle. Ytringsfrihet er friheten til å få eller meddele opplysningar, idear og budskap.....

.....

Ein annen sentral del av ytringsfriheten er rett til informasjonsfrihet. Informasjonsfrihet inneber at alle ikkje berre har rett til å meddele, men også til fritt å ta imot informasjon og idear, altså uhindra å kunne oppsøkje og skaffe seg informasjon frå tilgjengelege kjelder.....Ei offentlegheit som har låg terskel for deltaking og har tilgjenge for alle, vil tene alle.»

Kap 6.6.2 Minoritetsgrupper

I kapittel 6.6.2 ser kommisjonen på situasjonen for ulike minoritetsgrupper – her innhentet kommisjonen innspill fra barn og unge, ulike religiøse grupper mm, men ISAAC Norge kan ikke finne spor i dette kapittelet om at funksjonshemmede er en gruppe som er forelagt spørsmålene som er gitt de øvrige.

Mennesker med funksjonsnedsettelse utgjør minoritetsgrupper i det norske samfunnet og uteglemmes i mange sammenhenger. Personer som ikke kan snakke, men bruker ASK, er en minoritetsgruppe som ikke blir hørt – bokstavelig talt og blir svært ofte utelatt.

ISAAC Norge mener kommisjonen ville kunne få verdifulle innspill gjennom ASK-brukeres erfaringer. ASK-brukere er en minoritetsgruppe i Norge, med like stor om ikke større fare for hets, utestengelse og diskriminering som de øvrige minoritetsgruppene.

Kap 6.5.3 CRPD

ISAAC Norge viser til boks 6.3 om CRPD (s96)

For at personer med nedsatt funksjonsevne og med manglende tale og skriftspråkforståelse skal sikres ytringsfrihet, er det viktig å være klar over hva ytringsfrihet, meningsfrihet og tilgang til informasjon innebærer. Hvordan sikre at:

Fra CRPD art 21:

Partene treffer alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan utøve retten til ytringsfrihet og meningsfrihet, herunder frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, på lik linje med andre, og ved alle former for kommunikasjon etter eget valg, som definert i artikkel 2 i denne konvensjon, inkludert ved:

- a) å sørge for at informasjon som er beregnet på allmennheten, gis til mennesker med nedsatt funksjonsevne i tilgjengelige formater og ved hjelp av teknologi tilpasset ulike former for nedsatt funksjonsevne, i rett tid og uten ekstra kostnader,*
- b) å godta og legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne i samhandling med det offentlige kan bruke tegnspråk, punktskrift, alternativ og supplerende kommunikasjon, og alle andre tilgjengelige kommunikasjonsformer, -midler og -formater etter eget valg,*

Isaac Norge støtter uttalelsene fra flere organisasjoner om behovet for å gjøre CRPD til norsk lov. Det vil være et signal om at staten tar funksjonsnedsattes menneskerettigheter på alvor. Det vil gi en tydelig beskjed om at de ikke lenger skal bli sett på som passive brukere, men som likestilte medborgere med like rettigheter og plikter som andre.

Innenfor rammen av kapittel 6 i Ytringsfrihetskommisjonens utredning, mener ISAAC Norge det burde være rom for et underpunkt om særlige sårbare grupper med fare for å bli diskriminert og fratatt sin ytringsfrihet på grunn av manglende forståelse og tilrettelegging fra samfunnets side. Her finner vi blant andre ASK- brukere.

For å beskrive dette nærmere viser vi i fortsettelsen til veilederen: *Gode helse og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming* ([Gode helse og omsorgstjenester](#))

Denne nasjonale veilederen ble publisert. 2. juni 2021. Veilederen bygger på prinsippene i CRPD. ISAAC Norge savner at prinsippene for ytringsfrihet som fremkommer i denne veilederen i ytringsfrihetskommisjonenes rapport.

ISAAC Norge anbefaler at denne tas i bruk i det videre arbeidet for å sikre at personer ned nedsatt funksjonsevne og særlig sårbare grupper får tilgang til ytringsfrihet, meningsfrihet og tilgang til informasjon.

Under har vi satt inn utdrag fra veilederen som angår ytringsfrihet, meningsfrihet og informasjon. Denne veilederen er tydelig når det gjelder kommunalt ansvar for tilrettelegging og aksept også for ASK-språklige og med ulike ASK-formater. De fete overskriftene samsvarer med kapitlene i veilederen.

Veilederen bruker skal, må, bør og kan. Innledningsvis er det beskrevet på s. 5 hvordan dette skal forstås:

Veilederen er organisert i korte tekster som beskriver lovkrav og faglige anbefalinger. Når det står «skal» eller «må» i teksten betyr det at kravet er enten lov-eller forskriftsfestet, eller at det er så tydelig faglig forankret at det sjelden vil være forsvarlig ikke å gjøre som beskrevet. «Bør» betyr at anbefalingen er en sterk anbefaling fra helsedirektoratet. Ordet «kan» brukes om eksempler eller anbefalte forslag til hvordan man kan handle for å imøtekomme et lovkrav eller en sterk anbefaling.

Kommunen skal legge til rette for bruk av ASK hos personer med utviklingshemming. Kommunikasjon og muligheter for å bli hørt og forstått er avgjørende for god livskvalitet og deltagelse, Kommunen må legge til rette for at personer med utviklingshemming som helt eller delvis mangler tale og har behov for alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK), kan få utvikle og bruke egnede kommunikasjonsformer og nødvendige kommunikasjonsmidler i helse- og omsorgstjenesten.

Retten til å bestemme selv er et menneskerettslig prinsipp som handler om å ta egne avgjørelser og bestemme over sitt eget liv.

All beslutningsstøtte må ta utgangspunkt i personens kommunikasjonsmåte.

Dette krever blant annet:

- *Tilpasset informasjon og kommunikasjon inkludert ASK.*

Hvis personen har en uttrykksmåte som er vanskelig å forstå, må virksomhetsleder sørge for at primærkontakt eller andre som kjenner uttrykksmåten tolker og videreformidler det personen gir uttrykk for.

Når det gjelder barn medvirker foreldrene sammen med og på vegne av barnet.

Barnet skal få tilpasset informasjon og skal få uttrykke seg, bli hørt og få utført selvbestemmelse i tråd med sine rettigheter, alder og utviklingsnivå. For at barnet skal bli

hørt på lik linje med andre barn må barnehage, skole, helse- og omsorgstjenesten og foreldre hjelpe barnet i samsvar med funksjonsevne og alder.

- *Behov for tilrettelegging av psykososialt og fysisk miljø, inkludert alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) må kartlegges og planlegges for i overganger.*

Kommunen skal ha systemer for innhenting av erfaringer og synspunkter hos tjenestemottakere med utviklingshemming og deres pårørende. Tjenestemottakere og pårørende skal bli lyttet til i kommunens tjenesteutviklings- og forbedringsarbeid.

- *Tilrettelegge for deltagelse i kommunale råd og dialogmøter*
- *Tilrettelegge for brukerpanel*
- *Systematisk innsamling av tilbakemeldinger*
- *Brukerråd i dagaktivitetstilbud eller på tilrettelagte arbeidsplasser*
- *Deltagelse i rekruttering av private tjenesteleverandører*

Det skal tilrettelegges slik at tjenestemottaker får brukt sine ressurser for å fremme sine synspunkter. Informasjon skal tilpasses og det skal gis tid slik at tjenestemottakerne får tid og støtte til å finne svarene selv.

Å kunne uttrykke seg og gjøre seg forstått er like viktig i alderdommen som tidligere. Mange får et økende behov for kommunikasjonsstøtte når syn, hørsel, motorikk og/eller kognitive ferdigheter svekkes. Det er for eksempel helt avgjørende å kunne si ifra om smerter. Virksomhetsleder må sørge for at alternative eller supplerende kommunikasjonsformer (ASK) jevnlig vurderes og tilpasses.

Personer som tidligere ikke har benyttet ASK kan ha nytte av ASK i alderdommen når talespråket og talespråkforståelse svekkes.

Kap 6.8 Kommisjonens anbefalinger

Kap 6.8 kommisjonens anbefaling er at yringsfriheten stadig må vedlikeholdes: ISAAC Norge støtter dette, men vil tillegge at det også må jobbes for at rettighetene beskrevet i CRPDs artikkel 2; «*Denne konvensjon gjelder følgende definisjoner: "Kommunikasjon" omfatter blant annet språk, teksting, punktskrift, taktil kommunikasjon, storskrift, tilgjengelige multimedia, så vel som skrift, lyd, lettlest språk, opplesning, alternative og supplerende kommunikasjonsformer, -midler og -formater, herunder tilgjengelig informasjons- og kommunikasjonsteknologi, "Språk" omfatter talespråk og tegnspråk og andre former for ikke-verbal kommunikasjon*» må sikres slik at alle ASK-brukere som i dag ikke har yringsfrihet sikres dette på linje med andre.

Kap 6.8.5 Tiltak rettet sørlig mot personer med funksjonsnedsettelse

Isaac Norge støtter anbefalingen om at CRPD må inn i norsk lov.

Kommisjonen har fokus på å følge opp universell utforming og sikre deltakelse fra funksjonshemmede grupper. ISAAC Norge ønsker å presisere at universell utforming også må gjelde kommunikativ tilgjengelighet og tilrettelagt informasjon på lettlest språk (Klar tale), men også symbolisert informasjon og at ASK -brukere har behov for særskilt beskyttelse og oppfølging av sin rett til yringsfrihet.

Det er avgjørende for ASK-brukere at ASK anerkjennes som et minoritetsspråk og at alle ASK-brukere sikres rettigheter til et språk. ASK må derfor inn i språklova for å sikre ytringsfrihet for alle ASK-brukere i Norge.

Kap 11. Retten til informasjon.

Kommisjonen skriver at «*En åpen og opplyst offentlig samtale forutsetter ikke bare frihet til å ytre seg og til å motta ytringer, den krever også at folk har tilgang til informasjon. Her fokuseres det på innsyn og offentlighet og det er viktig, men retten til informasjon ivaretas bare bra nok når alle får tilgang til informasjon i en språklig form som de er i stand til å tilegne seg. Kommisjonen skriver at: Informasjon er nødvendig for å få ny kunnskap, forstå en sak, utvikle meninger og begrunne synspunkter.*»

ISAAC Norge presiserer at for at ASK-brukere skal ha tilgang på informasjon, må den tilrettelegges på ASK-brukeres språklige former slik at ASK-brukere får samme mulighet til å innhente informasjon. TV2 Skole har et tilbud om symboliserte nyheter, men dette ligger bak betalingsmur og hindrer tilgang til mange ASK-brukere.

Noen ASK-brukere kan lese norsk, men kan være avhengig av at informasjonen er kortfattet og tydelig. For dem er *Klar Tale* ([Klar Tale](#)) en viktig kilde til informasjon. For andre vil bruk av en ASK-tolk være nødvendig for informasjonsinnhenting og for kommunikasjon med ukjente. En ASK-tolk kan være en av ASK-brukers nærpå personer som ASK bruker har tillit til og ønsker å ha med seg i aktuell sak. Det finnes ikke rettigheter til ASK-tolk for denne målgruppen i dag.

Avslutning:

*«Even more basic than the freedom to speech, is the freedom to speak»
(Stephen Hawking)*

Ved behov for ytterligere informasjon om hva ASK er og ASK sin betydning for enkeltmennesker og deres mulighet til fritt å kunne ytre seg både i forhold til å gjøre valg i eget liv og til å kunne delta og påvirke i samfunnsdebatten og demokratiske prosesser ta kontakt med ISAAC Norge rettighetsgruppa.

Rettighetsgruppa
ISAAC Norge
v/ Bente Johansen
mail: vebeto11@gmail.com
mob:97950832